

Луценко Ю. А. Психосоціальна підтримка учасників навчально-виховного процесу як виклик сьогодення до спеціалістів психологічної служби. *Роль психологічної служби системи вищої освіти України у час суспільних трансформацій* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, Україна, 19-20 травня 2017 року). Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. С. 70-74

Луценко Ю. А.

науковий співробітник, відмінник освіти України,
Український науково-методичний центр
практичної психології і соціальної роботи НАПН України,
м. Київ

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ЯК ВИКЛИК СЬОГОДЕННЯ ДО СПЕЦІАЛІСТІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Нові виклики у суспільстві формують нові виклики до підготовки відповідних фахівців та організації їх практичної діяльності у відповідності з новими реаліями. З початком військових дій в Україні та міграційних процесів, пов'язаних з війною, перед фахівцями психологічної служби постали нові завдання, які обумовлені категорією та станом клієнта, сім'ї, котрим надається психосоціальна допомога, підтримка. До них відносимо: надання першої психологічної допомоги, дебрифінг з учасниками травматичної події, пропрацювання психологічної травми, діагностика посттравматичного стресового розладу, психосоціальна підтримка постраждалих, внутрішньо переміщених осіб, психологічний супровід процесу адаптації в нових умовах проживання тощо. Відповідно до Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10. 2014. № 1706-VII із змінами і доповненнями, на рівні місцевих державних адміністрацій забезпечується медико-психологічна допомога (ст. 11. п.8. п.п. 4), виявлення із числа внутрішньо переміщених осіб сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення передбачених законодавством заходів у разі виникнення загрози життю та здоров'ю дітей, втрати дітьми батьківського піклування (ст. 11. п.8, п.п. 12), вживають заходів з профілактики та подолання дискримінації будь-яких прав і свобод на підставі статусу внутрішньо переміщеної особи (ст. 14) [1]. Звичайно основними виконавцями вказаних пунктів є психологи і соціальні педагоги навчальних закладів, центрів у справах сім'ї, дітей та молоді, психологи міжнародних та національних НГО тощо.

На сьогодні психологічна спільнота розшарована на кілька професійних груп, до яких умовно можна віднести психологів: кризових служб, які брали участь в подіях 2014 року на майданах в різних областях; тих, хто працює виключно з воїнами АТО, пораненими і тими, хто проходить

медико-психологічну реабілітацію в умовах медичних закладів; працюючих з воїнами та їх сім'ями; здійснюючих роботу в умовах АТО (безпосередньо в зоні бойових дій, у населених пунктах на лінії розмежування); забезпечуючих психосоціальну підтримку учасників навчально-виховного процесу в умовах навчальних закладів системи освіти.

Вказані спеціалісти становлять основну ланку надавачів послуг у піраміді інтервенцій в галузі психічного здоров'я і психосоціальної допомоги в надзвичайних ситуаціях [3]. Як правило, психологи вищезначених 1-4 груп за останні два роки здобули додаткову фахову освіту, сфокусовану на роботі з травмою, наданні першої психологічної допомоги, терапію посттравматичного стресового розладу, що обумовлює достатньо високу ефективність у практичній роботі. Водночас практичні психологи закладів освіти, які відносяться до останньої групи, відчувають нестачу методичних матеріалів, практичних навичок щодо організації психосоціальної підтримки учасників навчально-виховного процесу, особливо на територіях наближених до зони бойових дій. Ситуація ускладнюється тим, що найбільш вразливими у ситуації військових дій виявилися якраз діти шкільного віку. Крім того, школа виявилася не готовою нейтралізувати психотравмуючий вплив соціально-політичних подій в Україні, що в свою чергу призвело до дезорієнтованості і дестабілізованості школярів [4]. Відвідуючи навчальні заклади на сході країни ми переконалися у необхідності надання психосоціальної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу, як першочергового завдання спеціалістів психологічної служби системи освіти. Батьки, котрі були переміщені з місць постійного проживання, часто відчувають ворожість, байдужість зі сторони місцевого населення, а тому школа може стати платформою для успішної інтеграції таких дорослих в громаду села, міста, району. Психологи зазначають, що такі батьки неохоче йдуть на контакт, не відкриваються під час проведення тренінгів, зборів, зустрічей. Як вказує Лунченко Н. В.: «Незважаючи на те, що батьки стурбовані наданням допомоги своїм дітям, недостатня критичність до власного психоемоційного стану нерідко змушує їх самих уникати психологічної допомоги» [2]. Одним із ефективних способів «включення» таких батьків є обговорення проблем дітей і питань пов'язаних з психосоціальним благополуччям сім'ї в цілому.

«Психосоціальне благополуччя» — поняття відносно нове для понятійного апарату психологів. Воно багатокomпонентне тому що включає і психологічну (мислення, почуття, ставлення) і соціальну (добробут, традиції, цінності, стосунки, ролі) складові.

Потягом 2015-2017 років спільно з Данською радою у справах біженців в Україні ми реалізували низку проектів, спрямованих на створення методичної бази для організації системної роботи щодо психосоціальної підтримки учасників навчально-виховного процесу. Результатом такої діяльності стали розроблені програми, які пройшли апробацію на базі навчальних закладів Донецької області. Програма для учнів 9-12 років «Знаю. Можу. Роблю» отримала рекомендаційний гриф Міністерства освіти і

науки України. За результатами пілотування було встановлено, що внутрішньо перемішені діти краще і швидше інтегруються в учнівські колективи за умови направленої психосоціальної впливу як на дитину, так групу в цілому. В ході впровадження програм психосоціальної підтримки учасників НВП в умовах ПТНЗ було встановлено, що більшість батьків учнів відірвані від навчального процесу, мало цікавляться навчальними успіхами і розвитком власних дітей. Педагогічні працівники пілотних ПТНЗ не мали попереднього досвіду участі в тренінгах, тому на перших зустрічах були достатньо закриті, зберігали статусний та рольовий розподіл навіть під час виконання тренінгових вправ. Програми психосоціальної підтримки ґрунтуються на положенні про те, що дорослий без ресурсу не зможе забезпечити ресурсний простір для вихованців. Філософія психосоціальної роботи схожа на правила порятунку в умовах авіакатастрофи — спочатку одягти кисневу маску на себе, а потім на дитину. В ході впровадження програм ставлення педагогічних працівників і батьків до оцінки і підтримки власного психосоціального благополуччя змінювалась в позитивний бік. Вони більш уважно вивчали свої реакції на кризові події, говорили про власні почуття, емоції, ресурси, ділилися досвідом переживання кризових ситуацій тощо. Таким чином, підтримка психосоціального благополуччя відбулась через фокусування уваги дорослих на власних особливостях, своєму житті, індивідуальності. Під час вихідного опитування і педагогічні працівники, і батьки вказали на покращення психоемоційного стану, загального фону життя, покращення стосунків з дітьми.

Учні ПТНЗ були активними формувачами контенту програми. Під час фокус-груп вони виокремили найбільш цікаві теми для опрацювання в ході програми, до яких віднесли: «Важливі життєві навички», «Як сказати «Ні» в ситуації ризику», «Розуміємо конфлікт», «Події і почуття». «Управління гнівом». «Хто Я? Який Я?», «На шляху до успіху», «Команда», «Здоров'я — мій скарб», «Точка відліку». Таким чином програма направлена на формування важливих життєвих і соціальних компетентностей учнів. Найбільшу зацікавленість учні виявили до опрацювання тем, пов'язаних з плануванням майбутнього, складанням резюме, формування практичних навичок самопрезентації, розв'язання конфліктів.

Таким чином, одним з пріоритетних напрямів діяльності спеціалістів психологічної служби системи освіти є психосоціальна підтримка всіх учасників навчально-виховного процесу. Структура і зміст психосоціальної підтримки виходять з розуміння суті, завдань і місця психологічної допомоги постраждалому внаслідок надзвичайних ситуацій населенню, залежать від наближеності до зони бойових дій, кількості внутрішньо перемішених осіб в громаді, культурального. етнічного аспектів.

Список використаних джерел

1. Закон України від 20.10.2014 № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо перемішених осіб» : за станом на 20 квітня 2017 р.,

підстава 1972-19 / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. — 2015. — № 1. — (Бібліотека офіційних видань);

2. Лунченко Н. В. Організаційно-методичні аспекти роботи працівників психологічної служби системи освіти у сучасній соціально-політичній ситуації / Н. В. Лунченко // Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту : навчально-методичний посібник. — К.: Агенство «Україна». — 2015. — С. 22-29;

3. Психическое здоровье психосоциальная поддержка в чрезвычайных ситуациях гуманитарного характера: Что должны знать гуманитарные организации здравоохранения? Міжвідомчий постійний комітет. — К. : IASC, 2010 — 31 с.;

4. Тычковский Е. В. Процедуры и содержание психокоррекционной работы с детьми, оказавшимися в эпицентре военно-революционных событий / Е. В. Тычковский, З. О. Гаркавенко, А. С. Шапошникова Психологическая помощь детям и подросткам в кризисных состояниях : тезисы Респ. науч.-практ. конф. с междунар. участием (г. Минск, 5-6 июня 2014 г.) / Городской клинический детский психиатрический диспансер. — Минск, 2014. — С. 64 - 67.